

Broedvogels van Landgoed Dorth in 2018

Piet Schermerhorn &
Vincent de Boer

Sovon-rapport 2018/76

Broedvogels van Landgoed Dorth in 2018

Piet Schermerhorn & Vincent de Boer

Dit rapport is samengesteld in opdracht van
Vereniging Natuurmonumenten

Colofon

© Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018

Dit rapport is samengesteld in opdracht van Vereniging Natuurmonumenten

Wijze van citeren: Schermerhorn P. & de Boer V. 2018. Broedvogels van Landgoed Dorth in 2018. Sovon-rapport 2018/76. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Illustratie omslag: P. Schermerhorn

Opmaak: John van Betteray, Sovon Vogelonderzoek Nederland

ISSN-nummer: 2212 5027

Sovon Vogelonderzoek Nederland

Toernooiveld 1

6525 ED Nijmegen

e-mail: info@sovon.nl

website: www.sovon.nl

Niets uit dit rapport mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar worden gemaakt d.m.v. druk, fotokopie, microfilm, of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Sovon en/of opdrachtgever.

Inhoud

Samenvatting	2
1. Inleiding	3
2. Beschrijving van het gebied	5
3. Werkwijze	7
3.1. Methode & veldwerk	7
3.2. Interpretatie en verwerking van de gegevens	7
3.3. Weersomstandigheden	7
4. Resultaten	9
4.1. Soorten en aantallen	9
4.2. Vergelijking met eerdere karteringen	9
4.3. Soortbesprekingen	11
5. Literatuur	14
Bijlagen	15
Bijlage 1. Soortkaarten inventarisatie 2018	15
Bijlage 2. Broedvogelaantallen Landgoed Dorth 1987-2012	73

Samenvatting

In 2018 zijn op verzoek van Vereniging Natuurmonumenten het Landgoed Dorth en enkele kleinere gebieden in de noordwestelijke Achterhoek (totaal 151,4 ha) gekarteerd op broedvogels. In totaal is 57 uur en 25 minuten aan veldwerk besteed, waarmee de onderzoeksintensiteit uitkomt op 22,7 min/ha.

In totaal werden in het onderzoeksgebied 62 soorten vastgesteld als broedvogel, waarvan er 53 zijn gekarteerd. Van de gekarteerde soorten was de Spreeuw het meest algemeen, gevolgd door Houtduif en Boomklever. Acht soorten komen voor op de Rode Lijst (Van Kleunen 2017), waaronder drie met

de status “kwetsbaar” en vijf “gevoelig”. Net buiten de grenzen van het onderzoeksgebied werden nog territoria van de Rode Lijstsoorten Steenuil en Huiszwaluw vastgesteld.

Landgoed Dorth werd ook in 2012 onderzocht. Watervogels lieten voornamelijk een positieve ontwikkeling zien. Soorten die in agrarisch gebied foerageren (Houtduif, Holenduif en Kauw) namen in aantal af, terwijl ook de verschillende mezensoorten afname of zelfs verdwenen. Soorten van ouder bos, zoals Middelste Bonte Specht, Kleine Bonte Specht en Boomklever namen in aantal toe.

1. Inleiding

In 2018 zijn op verzoek van Vereniging Natuurmonumenten het Landgoed Dorth en enkele kleinere gebieden in de noordwestelijke Achterhoek (totaal 151,4 ha) gekarteerd op broedvogels. Het veldwerk werd uitgevoerd door Piet Schermerhorn. Michiel Schaap en Robert Ketelaar waren de vaste contact-

personen bij Natuurmonumenten. Petra Verburg was verantwoordelijk voor de begeleiding vanuit het Sovon-kantoor. Sovon-collega's Lara Marx en John van Betteray worden bedankt voor hun bijdragen aan de totstandkoming van dit rapport.

2. Beschrijving van het gebied

Het onderzoeksgebied bestaat uit zes afzonderlijke eenheden met een totale oppervlakte van 151,4 hectare in het half open beekdallandschap op de overgang tussen het IJsseldal en de Achterhoek.

Het eigenlijke Landgoed Dorth is de grootste eenheid (100,3 ha) en ligt lang de Kasteelweg ten noorden van Harfsen. Het landgoed is ooit aangelegd in een oud beekdallandschap, de benedenloop van de Dortherbeek. Naast het historische landhuis, wordt het gebied gekenmerkt door haar vele waterpartijen (vijvers, grachten, poelen, sloten, weteringen), in afwisseling met oud gemengd landgoedbos, statige lanen, houtwallen en bosomzoomde graslanden en akkers. De meeste graslanden zijn in eigen beheer en worden natuurvriendelijk beheerd. Begin deze eeuw zijn hier door Natuurmonumenten een vijftal weidepoelen aangelegd. De akkers zijn nog verpacht en worden intensief agrarisch beheerd als kunstweide en voor de maïsteelt. In grote delen van het bos heeft zich een weelderige ondergroei ontwikkeld van natuurlijke boom- en struikopslag, braam en adelaarsvarens. Vooral in de oudere eiken opstanden treedt veel sterfte op, waardoor het percentage dode bomen hoog is (gunstig voor holenbroeders). Een kleiner deel van het bos bestaat uit percelen opgaand naaldhout (douglas, Japanse lariks en fijnspar).

Langs de Bathmense weg tussen de Lochemse weg in het zuiden en de Dortherweg in het noorden ligt een 1,6 kilometer lange en circa 25 meter brede laan, totaal 2,7 hectare.

Nabij het plaatsje Epse, ten zuiden van de Lochemse weg ligt Het Hassinkbos (21,6 ha), een favoriet wandelgebied voor de bewoners van het aangrenzende dorp Epse. Het gebied heeft kenmerken van oud landgoedbos. Het bos bestaat vooral uit oud gemengd loofbos, met her en der wat bijmenging van naaldbomen. Langs de Lochemse weg ligt een groot perceel bestaande uit monocultuur beuk. Het bosbeheer is extensief, met een redelijk aandeel dood hout.

Ten oosten van het plaatsje Gorssel midden in het gebied Joppe ligt een perceel van 11,9 ha. Dit bosgebied grenst aan het landgoed "Huize 't Joppe". Van oorsprong een heidegebied, maar in de loop van de vorige eeuw bebost met overwegend naaldhout, met name fijnspar, grove den en Japanse lariks, doorsneden door een brede laan van eik en beuk. Met het ouder worden van het bos is lokaal een ondergroei van berk ontstaan.

Ten zuiden van de Gorsselse Hei, tussen de Reeverdijk en de Harfsensesteeg ligt in twee ob-

Figuur 1. Ligging en biotooptypen van de onderzochte objecten in 2018.

jecten een bosgebied van totaal 6,3 ha, in de tekst Reerversbos genoemd. Dit bosperceel bestaat uit oud grove dennenbos met vrij veel berk in de onderetage. De hevige storm van januari 2018 heeft in dit bosgedeelte een grote ravage aangericht. Minstens de helft van de bomen is omgewaaid of afgeknapt, waardoor een open gevarieerde structuur is ontstaan, met veel staand en liggend dood hout.

Tot slot ligt er een object van 8,5 hectare aan weerszijden van de Esveldsdijk. Dit in de volksmond genoemde 'Esveldsbos' ligt nogal geïsoleerd in een verder overwegend agrarisch gebied in het dal van de Harfsense beek. Het bos bestaat grotendeels uit opgaand loofbos op vochtige bodems. Het natste deel van het gebied is begroeid met oude populieren. Een ander deel van het bos bestaat uit jonge bosopslag op een oude kapvlakte (omvorming douglas naar natuurlijk loofbos).

3. Werkwijze

3.1. Methode & veldwerk

Bij het uitvoeren van het broedvogelonderzoek is de Basiskarteringsmethode toegepast, gebaseerd op de door Sovon ontwikkelde Broedvogel Monitoring Project-methode (Vergeer et al 2016). Hierbij zijn de meeste aanwezige soorten gekarteerd, met uitzondering van de meest algemene (Winterkoning, Roodborst, Merel, Tjiftjaf, Fitis, Goudhaan, Koolmees, Pimpelmees en Vink). De werkwijze is gericht op het registreren van zang, balts en overige waarnemingen, waarbij veel aandacht uitgaat naar uitsluitende (gelijktijdige) waarnemingen. Bij roofvogels en Zwarte Specht zijn zoveel als mogelijk nesten gezocht. Voor Middelste Bonte Specht en Kleine Bonte Specht is gebruik gemaakt van geluidsnaobootsing om vogels tot roepen te verleiden.

In het hele gebied zijn vijf integrale bezoeken gebracht (tabel 1) die meest voor zonsopgang aanvingen.

In totaal is 57 uur en 25 minuten aan veldwerk besteed, waarmee de onderzoeksintensiteit uitkomt op 22,7 min/ha.

3.2. Interpretatie en verwerking van de gegevens

In het veld zijn de waarnemingen ingevoerd op een tablet, waarbij voor iedere waarneming soort, locatie, tijdstip en broedcode zijn vastgelegd, inclusief de door de waarnemer afgelegde route. Bij thuiskomst zijn de data doorgestuurd naar de server van Sovon. De waarnemingen zijn automatisch geclusterd, waarbij gebruik is gemaakt van criteria die licht afwijken van de standaard BMP-criteria, vanwege het kleinere aantal bezoeken. Automatisch clusteren gaat in veel gevallen goed, maar resultaten moeten goed worden gecontroleerd, vooral vanwege fouten of slordigheden bij invoer in het veld. De database van Hiemstrastate is zorgvuldig gecontroleerd op onzuiverheden. De clustercriteria zijn bijgesloten als metadata in de database.

3.3. Weersomstandigheden

Het weer is van invloed op de activiteit van vogels en daardoor op de doelmatigheid van het inventariseren. Harde wind, neerslag en lage temperaturen zijn belemmerende factoren. Tabel 2 geeft een globale indruk van de omstandigheden gedurende het broedseizoen 2018. Tijdens de bezoeken waren de weersomstandigheden overwegend gunstig.

Tabel 1. Data en tijden van veldbezoeken aan het onderzoeksgebied in 2018.

Datum	Start	Stop	Opmerking	Datum	Start	Stop	Opmerking
16-2	10:00	12:30	'Voorronde'	16-4	06:26	10:55	
17-2	10:00	11:00	'Voorronde'	28-4	05:49	10:35	
18-2	10:00	12:00	'Voorronde'	29-4	05:50	10:03	
7-3	10:00	12:20	'Voorronde'	13-5	05:18	11:04	
14-3	10:20	10:50	'Voorronde'	14-5	05:18	10:01	
29-3	07:00	11:15		26-5	05:01	09:42	
1-4	07:15	11:04		27-5	05:07	09:01	
14-4	06:24	11:44		9-6	08:14	13:00	

Tabel 2. Enkele weersvariabelen (gemiddelde temperatuur, aantal zonuren per maand en hoeveelheid neerslag) in de periode maart-juni, op basis van gegevens van het KNMI, station De Bilt. Ref staat voor (langjarig gemiddelde 1981-2010).

Maand	Temperatuur (°C)		Zonuren		Neerslag (mm)	
	2018	Ref	2018	Ref	2018	Ref
Maart	4,7	6,2	132	122	60	67
April	12,2	9,2	175	174	79	44
Mei	16,4	13,1	283	207	38	62
Juni	17,5	15,6	205	194	12	66

Na een wederom zachte winter (vijfde op rij) was **maart** 2018 met een gemiddelde temperatuur van 4,7 °C kouder dan normaal.

De maand begon met twee ijsdagen, een voorzetting van een koude februari. In de loop van de maand liep de temperatuur langzaam op, met een koude periode tussen 17-20 maart, de rest van de dagen verliep met temperaturen rond het langjarige gemiddelde. Maart was qua neerslag en aantal zonuren gemiddeld, de meeste neerslag viel in het zuidwesten, de minste in het noorden en zuidoosten van het land.

April was zeer zacht, zeer nat met een normale hoeveelheid zon. Met 12,2 °C komt april 2018 op de derde plaats van zachte aprilmaanden sinds 1901. De eerste week verliep normaal, daarna liepen de temperaturen snel op naar 20°C op 7 april en de eerste zomerse dag (temperatuur +25°C) werd op 19 april genoteerd. De warme periode eindigde op 22 april met hevige onweersbuien en de rest van maand verliep wisselvallig met regelmatig regen. De meeste neerslag viel in het westen en noorden, het zuidoosten van Nederland bleef het droogst.

Mei was recordwarm, zeer zonnig en landelijk aan de droge kant. Mei 2018 was de warmste meimaand

sinds minimaal 300 jaar. De maand begon koel, maar onder invloed van hogedrukgebieden werd het al snel warm en dat bleef, met een kleine dip rond het midden van de maand, zo. Vanaf 28 mei kwam de temperatuur plaatselijk boven de 30°C en werd de eerste tropische dag van het jaar gemeten. Vooral de eerste week was het zonnig, daarna was er een afwisseling van zonnige en bewolkte dagen. De weinige neerslag viel verspreid over de maand in (onweers) buien.

Juni 2018 was zeer warm en zeer droog, met een gemiddeld aantal zonuren. Het weer in ons land werd het overgrote deel van de maand bepaald door hogedrukgebieden, met slechts enkele dagen met een lagedrukgebied, in onze omgeving. Slechts kleine verstoringen wisten het land te bereiken. Op 7 juni werden er in het oosten van het land tropische temperaturen bereikt, het midden van de maand kende door wat meer bewolking met iets lagere temperaturen, maar aan het eind van de maand was het weer zomers. Juni 2018 eindigde in de top 10 van droogste junimaanden, de meeste neerslag viel tijdens buien op 1, 21 en 22 juni in het noordoosten van het land. Daar was het ook het natst, elders viel bijvoorbeeld slechts 1mm, zoals in Vlissingen.

4. Resultaten

4.1. Soorten en aantallen

In totaal werden in het onderzoeksgebied 62 soorten vastgesteld als broedvogel, waarvan er 53 zijn gekarteerd (tabel 3). Naast de soorten in de tabel kwamen Winterkoning, Roodborst, Merel, Tjiftjaf, Fitis, Goudhaan, Koolmees, Pimpelmees en Vink alle algemeen voor.

Van de gekarteerde soorten was de Spreeuw het meest algemeen, gevolgd door Houtduif en Boomklever. Acht soorten komen voor op de Rode Lijst (Van Kleunen 2017), waaronder drie met de status “kwetsbaar” en vijf “gevoelig”. Net buiten de grenzen van het onderzoeksgebied werden nog territoria van de Rode Lijstsoorten Steenuil en Huiszwaluw vastgesteld.

4.2. Vergelijking met eerdere karteringen

Een groot deel van Landgoed Dorth is in 2012 (en in 1987, 2000 en 2006) ook gekarteerd (figuur 2). Hierbij werden alle soorten geteld (BMP-A) en was de onderzoeksintensiteit hoger (meer bezoeken). De gegevens vormen echter een goede indicatie van de aantalsontwikkelingen van broedvogels op Landgoed Dorth. Van de overige deelgebieden ontbreken gegevens uit eerdere jaren. Voor de overzichtelijkheid is in tabel 4 alleen 2012 opgenomen ter vergelijking. In bijlage 2

Tabel 3. Broedvogels van Landgoed Dorth e.o. in 2018. De Rode lijststatus is opgenomen in de kolom RL. (Kw=Kwetsbaar, Ge=Gevoelig).

Soort	2018	N/100 ha	RL	Soort	2018	N/100 ha	RL
Grote Canadese Gans	2	1,3		Zwarte Mees	2	1,3	Ge
Brandgans	6	4,0		Glanskop	8	5,3	
Grauwe Gans	15	9,9		Matkop	2	1,3	Ge
Knobbelzwaan	2	1,3		Vuurgoudhaan	2	1,3	
Nijlgans	3	2,0		Staartmees	4	2,6	
Wilde Eend	15	9,9		Kleine Karekiet	11	7,3	
Dodaars	2	1,3		Bosrietzanger	2	1,3	
Sperwer	1	0,7		Fluiter	3	2,0	
Buizerd	1	0,7		Tuinfluiter	18	11,9	
Waterhoen	1	0,7		Braamsluiper	1	0,7	
Meerkoet	14	9,2		Grasmus	4	2,6	
Kievit	2	1,3		Boomklever	44	29,1	
Holenduif	12	7,9		Boomkruiper	31	20,5	
Houtduif	45	29,7		Spreeuw	54	35,7	
Koekoek	1	0,7	Kw	Zanglijster	22	14,5	
Bosuil	1	0,7		Grote Lijster	9	5,9	Kw
Middelste Bonte Specht	7	4,6		Grauwe Vliegenvanger	8	5,3	Ge
Kleine Bonte Specht	7	4,6		Bonte Vliegenvanger	3	2,0	
Grote Bonte Specht	29	19,2		Zwarte Roodstaart	0	0,0	
Zwarte Specht	3	2,0		Gekraagde Roodstaart	3	2,0	
Groene Specht	8	5,3		Roodborsttapuit	1	0,7	
Boomvalk	1	0,7	Kw	Huismus	3	2,0	Ge
Gaai	22	14,5		Heggenmus	11	7,3	
Kauw	22	14,5		Witte Kwikstaart	2	1,3	
Zwarte Kraai	16	10,6		Appelvink	15	9,9	
Raaf	1	0,7	Ge	Goudvink	3	2,0	
Kuifmees	3	2,0		Geelgors	1	0,7	

Tabel 4. Vergelijking broedvogels Landgoed Dorth 2012 en 2018 (ng=niet geteld).

Soort	2012	2018	Soort	2012	2018
Grote Canadese Gans		2	Fitis	6	ng
Brandgans	3	6	Tjiftjaf	53	ng
Grauwe Gans	10	15	Kleine Karekiet	10	11
Knobbelzwaan	2	2	Bosrietzanger	5	2
Nijlgans	1	2	Spotvogel	1	
Wilde Eend	19	15	Zwartkop	57	ng
Dodaars		2	Tuinfluiter	17	14
Buizerd	1		Braamsluiper		1
Waterhoen	1	1	Grasmus	2	4
Meerkoet	17	14	Goudhaan	13	ng
Kievit		2	Winterkoning	41	ng
Holenduif	15	7	Boomklever	22	26
Houtduif	44	20	Boomkruiper	28	14
Koekoek		1	Spreeuw	36	36
Bosuil	5	1	Merel	42	ng
Middelste Bonte Specht	2	4	Zanglijster	17	12
Kleine Bonte Specht	4	7	Grote Lijster	6	4
Grote Bonte Specht	15	11	Grauwe Vliegenvanger	1	6
Zwarte Specht	1	2	Roodborst	31	ng
Groene Specht	4	5	Bonte Vliegenvanger	8	3
Boomvalk		1	Gekraagde Roodstaart	2	1
Wielewaal	1		Roodborsttapuit		1
Gaai	8	10	Huisemus	6	3
Ekster	1		Heggenmus	4	4
Kauw	46	18	Witte Kwikstaart	1	2
Zwarte Kraai	10	7	Boompieper	2	
Raaf		1	Vink	62	ng
Kuifmees	3		Appelvink	9	9
Glanskop	8	3	Goudvink	5	
Matkop	1		Groenling	1	
Pimpelmees	39	ng	Geelgors	1	1
Koolmees	43	ng	Rietgors	2	
Staartmees	8	3			

Watervogels zitten in de lift op landgoed Dorth, Grote Canadese Gans, Dodaars en Kievit vestigden zich. Opvallend is de afname van zowel Holenduif als Houtduif. Andere soorten die in grotere hollen broeden, zoals Bosuil en Kauw namen ook af. Hierbij moeten opgemerkt worden dat Bosuil waarschijnlijk onderteld is, door het ontbreken van avondrondes in februari-maart. Andere hollenbroeders zoals spechten en Boomklever zitten allen in de lift. Een soort die in Nederland afneemt, de Spreeuw is stabiel. Opvallend is de afname bij alle soorten mezen (zie ook paragraaf 4.3.). Kuifmees verdween helemaal, waarbij het opvallend is dat een andere naaldhoutliefhebber, de Goudvink ook verdwenen lijkt te zijn. Glanskop nam flink af en ook Matkop verdween van het landgoed. Soorten van oud loofbos, zoals Middelste Bonte Specht, Kleine Bonte Specht en Appelvink namen toe of bleven stabiel. Wel is de halvering van Boomkruiper vermeldenswaard, deze

soort was in 2000 en 2006 minder talrijk. Daarmee lijkt de soort te fluctueren. Opvallend is de flinke toename van de Grauwe Vliegenvanger (2012: 1, 2018: 6), deze Rode Lijstsoort staat echter ook bekend als een lastig te inventariseren soort. De soort komt laat aan uit de overwinteringsgebieden en het geluid is niet heel opvallend. Daar tegenover staat een flinke afname van een andere Afrika-ganger, de Bonte Vliegenvanger. De aantallen van deze soort op Landgoed Dorth fluctueren nogal, in 2000 en 2006 werden respectievelijk 0 en 1 territorium vastgesteld. De afname van Bosrietzanger van vijf naar één territorium is opmerkelijk, Landgoed Dorth moet echter beschouwd worden als een marginaal en nogal geïsoleerd broedgebied voor deze soort. 2012 was blijkbaar een goed jaar, want in andere inventarisatiejaren kwam de teller nooit boven één territorium (1987 1, 2000 & 2006 0).

Figuur 2. Ligging van de onderzochte objecten in 2012 en 2018.

4.3. Soortbesprekingen

Boomvalk, N=1

De trend van de Boomvalk in Nederland is negatief, de soort gaat al enige decennia in aantal achteruit. In sommige regio's is de soort inmiddels zo goed als verdwenen. In een gevarieerde rustig gelegen houtwal in landgoed Dorth werd zeer waarschijnlijk gebroed door een paartje Boomvalken; prooioverdracht tussen man en vrouw, paring en baltsgedrag in de buurt van een pas verlaten nest van een Zwarte Kraai duiden hier op. Het is bekend van Boomvalken dat zij vaak wachten met broeden tot de jonge Zwarte Kraaien uitvliegen om dan meteen het nest te annexeren. Aangezien dit onderzoek begin juni al werd afgerond is niet bekend of het paar succesvol heeft gebroed. Bij vorige inventarisaties van landgoed Dorth werd de Boomvalk niet vastgesteld als broedvogel. Wel werd er in 2012 vermoedelijk gebroed in een oude laan op nog geen kilometer ten oosten van het landgoed. Landgoed Dorth is een libellengebied bij uitstek, een belangrijk gegeven voor het succesvol broeden van Boomvalken. Jonge Boomvalken zijn namelijk in de eerste weken na het uitvliegen vooral van libellen afhankelijk. Hoewel in 2018 geen Boomvalken werden gesignaleerd in het Esveldbos, is hier in de jaren 2016 en 2017 succesvol gebroed in een oud douglasperceel. Beide jaren vlogen twee jongen uit (mondelijke mededeling H. van Hoorn).

Koekoek, N=1

Deze Rode Lijstsoort zit in Nederland (maar elders in Noordwest-Europa) al decennia lang in de min; de populatieafname wordt sinds 1950 op meer dan 50% geschat (Sovon 2018). Met name in het boerenland is de afname hard gegaan en tegenwoordig is de soort dan ook schaars in kleinschalige cultuurlandschappen zoals die in de Achterhoek. Des te opvallender is het dat de Koekoek een come-back heeft gemaakt op landgoed Dorth, waar de soort na de inventarisatie van 1987 (1 territorium) verdween. Wellicht werpt het op natuurherstel gericht beheer hier toch vruchten af. Voldoende aanbod van grote insecten is belangrijk en Dorth staat bij insectenkenners zeer goed bekend. Ook de recente toename van belangrijke waardvogels als Kleine Karekiet en Bosrietzanger spelen ongetwijfeld een rol. Kleine Karekiet werd voor het eerst vastgesteld in 2006 (3 territoria). In 2012 waren dit er al 10 en in 2018 was het aantal verder opgelopen naar 11. Het werkelijk aantal zal in 2018 mogelijk nog hoger hebben gezien de beperkte onderzoeksintensiteit.

Middelste Bonte Specht, N=7

Was de Middelste Bonte Specht eind vorige eeuw nog een zeer zeldzame broedvogel in Nederland, vanaf 2000 begon hij vanuit Twente en Zuid-Limburg aan een spectaculaire "opmars" en is inmiddels in veel bosgebieden een normale verschijning. Zo nam de soort in Twente, tot voor kort hét

bolwerk van de Middelste Bonte Specht, in de periode 2004 t/m 2018 toe van 3 naar 295 (!) paar (Sovon nieuws, juli 2018). In kerngebieden kan de dichtheid zelfs oplopen tot 10 paar per 100 hectare bos. De kolonisatie van de Achterhoek begon in vanaf 2006 met enkele paren in de Zuidoost-Achterhoek. In het onderzoeksgebied werden in 2018 zeven territoria vastgesteld, vier op landgoed Dorth en drie in het Hassinkbos. Langs de Eikeboomlaan (Joppe) hield zich ook een broedpaar op, net buiten de gebiedsgrens van Natuurmonumenten. Alle “Mibo’s” werden vastgesteld in oud gemengd loofbos, met een hoog percentage (dode) zomereiken.

Grote Lijster, N=9

De Grote lijster is figureert sinds 2017 voor het eerst op de Rode Lijst van Nederlandse broedvogels. De soort wordt als kwetsbaar beschouwd omdat broedvogeltellingen sinds 1990 een afname van 30-40% registreren. Het kleinschalig cultuurlandschap van de Achterhoek en Twente herbergt traditioneel nog flink wat Grote Lijsters. In het onderzoeksgebied was de soort nog in alle deelgebieden aanwezig, met een totaal van 9 territoria (Dorth-4, Hassinkbos-1, Joppe-1, Reeverbos-2, Esveldsbos-1). Op landgoed Dorth blijft de soort sinds 1987 met 3-4 territoria redelijk stabiel, echter met een uitschieter in 2012, toen 6 territoria werden vastgesteld. Hierbij moet vermeld worden dat in dat jaar de onderzoeksintensiteit ook hoger lag dan gemiddeld.

Grauwe Vliegenvanger, N=8

De Grauwe Vliegenvanger zit ook in de hoek waar de klappen vallen; krimpende verspreiding en afnemende dichtheden. Hij staat dan ook op de meest recente Rode Lijst als “gevoelig” genoteerd. In het oosten van het land doet de soort het nog relatief goed. Weinig soorten zijn zo lastig te inventariseren als de Grauwe Vliegenvanger. Vandaar dat inventarisaties uit verschillende jaren niet altijd één op één met elkaar zijn te vergelijken. Resultaten zijn sterk afhankelijk van het al dan niet scherpe gehoor van de waarnemer, van toeval (één goede ochtend kan een groot verschil uitmaken) en van het aantal bezoeken eind mei/juni. De reeks van landgoed Dorth laat dan ook een grillig verloop zien: 1987-15, 2000-1, 2006-8, 2012-1 en 2018-6, deels te verklaren door inventarisatieperikelen. Wel lijkt duidelijk dat de soort in 1987 nog aanzienlijk talrijker was dan in de inventarisatiejaren daarna. In het totale onderzoeksgebied werden in 2018 negen territoria vastgesteld: 6 in Dorth, 2 in het Hassinkbos en 1 in het Esveldsbos. Oud gemengd loof- en parkbos met bosranden lijken de voorkeur te hebben.

Fluiter, N=3

De verspreiding van de Fluiter is sterk verbonden

met bos op zandgronden. De Veluwe vormt landelijk hét bolwerk, maar ook in Drente en Limburg bevinden zich belangrijke clusters. In de Achterhoek kent de soort een verbrokkelde presentie en is daar nergens talrijk, in sommige jaren zelfs schaars. Fluiters zijn onder andere in Overijssel en de Achterhoek in de laatste decennia achteruitgegaan.

Binnen het onderzoeksgebied werden zowel in het Hassinkbos als in Joppe Fluiters vastgesteld, met respectievelijk één en twee territoria. De territoria bevonden zich in gemengd loof- en naaldbos. Opvallend genoeg ontbreekt de soort op landgoed Dorth. In 1987 werden hier nog drie broedparen gemeld, maar bij alle latere inventarisaties schitterde de soort door afwezigheid. Wellicht is hier door stikstofdepositie en verdroging teveel ondergroei opgekomen. Fluiters houden juist van bossen met spaarzame bodemvegetatie.

Matkop, N=2

Landelijk zit de Matkop al jaren in een negatieve spiraal, zonder dat precies bekend is waar dit aan ligt (klimaatverandering wordt vermoedt, en mogelijk is het ouder worden van bos een factor). De stand van de Matkop is inmiddels zo sterk afgenomen, dat hij in Nederland en andere landen op de Rode Lijst is beland.

Ook in het onderzoeksgebied is deze afname duidelijk zichtbaar. Op landgoed Dorth werden in 1987 nog 10 territoria vastgesteld. Precies 25 jaar later (2012) was het aantal broedparen geslonken naar één en in 2018 werd de Matkop niet meer teruggevonden op Dorth! Gelukkig kon de soort nog wel worden vastgesteld in Joppe en het Reeverbos. Beide bosterreinen waren goed voor één territorium. Deze laatste territoria bevonden zich in oud open dennenbos met vrij veel berken in de onderetage. Matkoppen hakken meestal hun eigen nestholte uit in vermolmd hout. Dat kunnen dode zacht houtsoorten zijn zoals wilg en berk, maar ook jong gestorven naaldbomen die nog geen kernhout hebben gevormd. Extensief bosbeheer, waarbij staand dood hout zoveel mogelijk gespaard wordt, is dus belangrijk om deze soort te behouden voor de toekomst.

Zwarte Mees, N=2

De Zwarte Mees is een nieuwkomer op de jongste Rode Lijst van Nederlandse Broedvogels en genoteerd als “gevoelig”. Landelijk halveerde het broedbestand tussen 1990 en 2015, met een versnelling in de laatste tien jaren (. In het onderzoeksgebied is de situatie vergelijkbaar; in 2018 werden met moeite nog twee territoria ontdekt, één in Joppe (oud fijnsparbos) en één in het Reeverbos (open grove dennenbos met bijmenging van berk). De achteruitgang op Dorth is evident: bij de inventarisatie van 2000 werd de soort nog te talrijk ingeschat om

kwantitatief te inventariseren. De soort kreeg een “plusje”, zijnde aanwezig als broedvogel. In 2006 werd de soort wel kwantitatief geteld en kwam de teller op “slechts” vier territoria, terwijl er in 2012 en 2018 geen aanwijzingen meer waren dat er nog Zwarte Mezen in het gebied voorkwamen. Hoewel op landelijk niveau het kappen van fijnsparren en andere naaldbomen wel genoemd wordt als mogelijke oorzaak van deze achteruitgang, kan dit voor landgoed Dorth nauwelijks een rol gespeeld hebben.

Kuifmees, N=3

De landelijke achteruitgang van de Kuifmees sinds de eeuwwisseling is dermate zorgwekkend dat de soort recentelijk op de “oranje lijst” is gekomen. De Kuifmees doet het met slechts drie territoria dan ook nauwelijks beter dan de Zwarte Mees. De verspreiding van de Kuifmees is vrijwel identiek aan die van de Zwarte Mees, twee in Joppe en één in het Reeverbos. Eén territorium bevond zich in oud sparrenbos, één in gemengd naaldbos en de derde in oud open grove dennenbos. Op landgoed Dorth nam de Kuifmees aan het eind van de vorige eeuw nog toe van twee territoria in 1987 tot vier in 2000, vergelijkbaar met de landelijke trend. Na de eeuwwisseling bleef de stand nog enige tijd stabiel op drie territoria (2006 en 2012), maar bij de meest recente inventarisatie in 2018 bleek de soort volkomen verdwenen. Omvorming van naaldbos naar loofbos, het kappen van naaldhoutpercelen wordt wel genoemd als één van de oorzaken van deze achteruitgang, maar zal op Dorth nauwelijks een rol gespeeld hebben. Blijkbaar spelen ook andere factoren een rol. Waarbij mogelijk

de relatief geïsoleerde ligging van het onderzoeksgebied ten opzichte van grote bosgebieden met veel Kuifmezen een hervestiging tot nu toe niet mogelijk maakt.

Spreeuw, N=54

Hoewel de Spreeuw landelijk nog steeds een algemene broedvogel is, is de populatie sinds 1990 met circa 60 % afgenomen. Niet voor niets staat de soort inmiddels op de zogenaamde “Oranje lijst” (early warning). De hoogste dichtheden liggen in de laaggelegen graslandgebieden in West- en Noord-Nederland. De zandgronden in het oosten en zuiden kenmerken zich door veel lagere dichtheden. In deze context doet de Spreeuw het op landgoed Dorth met 36 territoria relatief goed. Ook het Hassinkbos herbergt de nodige broedparen (14). Spreeuwen profiteren in deze oude landgoedbossen van het grote aanbod aan natuurlijke nestholtes (vooral oude nestholen van Grote Bonte Specht), in combinatie met gunstige voedselgebieden in de directe omgeving: extensief beweide grasland (Dorth) en sportvelden (Hassinkbos). In het totale onderzoeksgebied werden 55 territoria vastgesteld.

Helaas is de Spreeuw op landgoed Dorth tijdens de inventarisaties van 1987 en 2000 niet kwantitatief geteld. In 2006 werden 18 broedparen geteld. Daarna lijkt de soort toegenomen te zijn: zowel in 2012 als in 2018 werd het dubbele aantal geteld (36). In hoeverre er echt sprake is van een toename ten opzichte van 2006 is twijfelachtig; de indruk bestaat dat de spreeuw destijds onderteld is.

5. Literatuur

VAN KLEUNEN A., FOPPEN R. & VAN TURNHOUT C. 2017. Basisrapport voor de Rode Lijst Vogels 2016 volgens Nederlandse en IUCN-criteria. Sovon-rapport 2017/34. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

VERGEER J.W., VAN DIJK A.J., BOELE A., VAN BRUGGEN J. & HUSTINGS F. 2016. Handleiding Sovon broedvogelonderzoek: Broedvogel Monitoring Project en Kolonievogels. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Bijlagen

Bijlage 1. Soortkaarten inventarisatie 2018

Uit deze PDF zijn de stippenkaarten verwijderd. Voor aanvullende gegevens kunt u contact opnemen met Petra Verburg (petra.verburg@sovon.nl)

Bijlage 2. Broedvogelaantallen Landgoed Dorth 1987-2012

Soort	1987	2000	2006	2012	Soort	1987	2000	2006	2012
Dodaars	0	0	1	0	Grote Lijster	4	4	3	6
Knobbelzwaan	1	1	2	2	Bosrietzanger	1	0	0	5
Grauwe Gans	0	0	0	10	Kleine Karekiet	0	0	3	10
Brandgans	0	0	0	3	Spotvogel	0	0	0	1
Nijlgans	?	2	2	1	Grasmus	3	1	1	3
Wilde Eend	?	+	8	20	Tuinfluitier	+	+	12	17
Soepeend	?	?	1	1	Zwartkop	+	+	26	60
Havik	1	1	1	0	Fluiter	3	0	0	0
Sperwer	0	1	1	0	Tjiftjaf	+	+	15	54
Buizerd	1	1	1	2	Fitis	?	+	2	6
Fazant	7	0	0	0	Goudhaan	+	+	15	13
Waterhoen	4	1	1	1	Vuurgoudhaan	5	0	0	0
Meerkoet	6	22	19	17	Grauwe Vliegenvanger	15	1	8	1
Scholekster	1	0	0	0	Bonte Vliegenvanger	11	0	1	8
Kievit	1	0	0	0	Staatmees	+	+	2	8
Houtsnip	4	0	0	0	Glanskop	12	17	5	9
Holenduif	14	9	8	15	Matkop	10	1	3	1
Houtduif	+	+	34	45	Kuifmees	2	4	3	3
Turkse Tortel	3	0	2	0	Zwarte Mees	?	+	4	0
Zomertortel	6	0	0	0	Pimpelmees	+	+	25	41
Koekoek	1	0	0	0	Koolmees	+	+	34	44
Steenuil	1	0	0	0	Boomklever	38	18	15	22
Bosuil	5	3	2	5	Boomkruiper	31	20	19	28
Ransuil	3	0	0	0	Wielewaal	3	0	0	1
Groene Specht	2	3	1	4	Gaai	+	+	8	8
Zwarte Specht	1	1	2	1	Ekster	4	0	1	1
Grote Bonte Specht	23	13	11	15	Kauw	+	+	24	46
Middelste Bonte Specht	0	0	0	2	Zwarte Kraai	5	7	11	11
Kleine Bonte Specht	7	4	3	4	Spreeuw	+	+	18	36
Boompieper	0	0	0	2	Ringmus	?	+	1	0
Witte Kwikstaart	?	+	1	1	Huismus	0	0	0	6
Winterkoning	+	+	30	42	Vink	+	+	49	63
Heggenmus	12	3	5	4	Groenling	?	+	0	1
Roodborst	+	+	34	29	Goudvink	4	0	0	5
Gekraagde Roodstaart	1	2	0	4	Appelvink	8	0	0	9
Merel	+	+	40	43	Geelgors	1	0	0	1
Zanglijster	+	+	12	18	Rietgors	0	0	1	2

+ = Soort vastgesteld als broedvogel, maar aantal onbekend

? = Geen gegevens bekend

1987: geïnventariseerd door Rob Vogel (Sovon): Algemene soorten alleen kwalitatief

2000: geïnventariseerd door Willem van Maanen (Sovon): Algemene soorten alleen kwalitatief

2006: geïnventariseerd door VWG "De IJsselstreek"; coördinatie Gerard Bogaert (BMP-A)

2012: geïnventariseerd door Piet Schermerhorn, VWG "De IJsselstreek" (BMP-A)

In opdracht van:

Natuurmonumenten

Sovon Vogelonderzoek Nederland

Postbus 6521
6503 GA Nijmegen
Toernooiveld 1
6525 ED Nijmegen
T (024) 7 410 410

E info@sovon.nl
I www.sovon.nl

